

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ชุมชนกับการกระจายอำนาจการจัดการศึกษา เป็นการวิจัยการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านม่อนตะวันออก ซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ในชุมชนหมู่บ้านชนบทของอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ที่จัดการศึกษาโดยเน้นการกระจายอำนาจ เพื่อให้ได้คำตอบตรงตามกรอบของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้เก็บข้อมูลจากหลายแหล่งทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เนื่องจากเรื่องของการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไม่ได้มีขอบเขตความสัมพันธ์เกี่ยวข้องที่จำกัดวงอยู่เฉพาะในโรงเรียนที่ศึกษาเท่านั้น หากชุมชน เช่น บุคคล กลุ่ม องค์กรที่อยู่ภายนอกก็ได้เข้ามามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนด้วย ดังนั้น ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเองเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง เมื่อได้ข้อมูลตรงตามประเด็นที่ศึกษาแล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ตีความแล้วเขียนรายงานนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งใช้ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย ประมาณ 1 ปี

แหล่งข้อมูล

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เป็นตำรา เอกสารทางวิชาการและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ เช่น คู่มือดำเนินการ รายงานผลการดำเนินโครงการ ฯลฯ ตลอดจนศึกษาข้อมูลชุมชนบ้านม่อนตะวันออก จากเอกสารการพัฒนาชนบท (กชข.2 ค.) แบบสอบถามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ฯลฯ

2. ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในและนอกชุมชน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่โรงเรียนบ้านม่อนตะวันออก สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ที่อยู่ในชุมชนชนบทของอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่วิจัย เนื่องจาก

โรงเรียนบ้านม่อนตะวันออกเป็นพื้นที่เป้าหมายที่โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ ใช้เป็นศูนย์กลางปฏิบัติการนำร่องจัดการศึกษาที่เน้นการกระจายอำนาจ ซึ่งแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีดังนี้

2.1 กลุ่มประชากรภายในชุมชนที่ทำการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน บ้านม่อนตะวันออก ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชนที่ร่วมเป็นกรรมการศึกษา และ คณะทำงานระดับพื้นที่โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับโรงเรียน กำนันตำบลนาแสง ผู้ใหญ่บ้านม่อนตะวันออก เจ้าอาวาสวัดม่อนตะวันออก ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้รู้ ฯลฯ รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่นที่ปฏิบัติหน้าที่ในชุมชน เช่น เกษตรตำบลนาแสง สาธารณสุขตำบลนาแสง ฯลฯ

2.2 กลุ่มประชากรภายนอกชุมชน ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดลำปางและอำเภอเกาะคา เพื่อให้เข้าใจ ถึงระบบการบริหารงาน บทบาทหน้าที่ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนบ้านม่อนตะวันออก สัมภาษณ์บุคคลที่เคยร่วมเป็นคณะทำงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ ในระดับจังหวัดลำปาง ตลอดจนศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่เก็บรวบรวมไว้ รวมทั้งการหาข้อมูลจากพัฒนาการอำเภอเกาะคา และศึกษาเอกสาร กขช.2 ค และ จปฐ.

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ชุมชนกับการกระจายอำนาจการจัดการศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้ตัวเอง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกต เป็นวิธีการหลัก ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ตัวผู้วิจัย เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ผู้วิจัยใช้ โดยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลจาก โรงเรียนที่ศึกษาด้วยตนเองเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง โดยการปรับตัวให้กลมกลืนกับวัฒนธรรม ของชุมชน แสดงให้เห็นว่าสนใจต้องการแสวงหาความรู้อย่างแท้จริง ด้วยการแสดงออกซึ่ง ความเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น คือไม่วิพากษ์วิจารณ์และแสดงภูมิความรู้ในสิ่งที่ผู้ให้ ข้อมูลพูด แต่ใช้วิธีสอบถามเพิ่มเติมอย่างกระตือรือร้น และแสดงความคิดเห็นเท่าที่จำเป็น เพื่อสร้างบรรยากาศของการสนทนา

2. การสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยมีประเด็นคำถามที่กำหนดหัวข้อไว้อย่างกว้าง ๆ เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ส่วนใหญ่ผู้วิจัยมักจะไม่ใช่การนัดหมายกลุ่มเป้าหมายล่วงหน้า แต่ใช้วิธีการสังเกตช่วงว่างของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย การสร้างบรรยากาศการสัมภาษณ์ให้เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น พูดในเรื่องที่ผู้สนทนาสนใจก่อนแล้วจึงเชื่อมโยงเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการจากกว้างไปสู่แคบ จากต้นไปสู่อีก สำหรับการเข้าหากกลุ่มเป้าหมาย ใช้วิธีการเข้าหาผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ก่อนแล้วจึงให้ผู้ให้ข้อมูลหลักแนะนำผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลคนต่อไปอย่างต่อเนื่อง ประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยกำหนด ได้แก่ สภาพทั่วไปของชุมชน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก คือผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนทั่วไป รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในชุมชน

3. วิธีการสังเกต เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่ และกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธีเพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่น เป็นการสังเกตไปที่ตัวบุคคล หรือมุ่งไปที่ปฏิสัมพันธ์ของคนอื่นมากกว่าตัวเอง และโดยเหตุที่ปฏิสัมพันธ์ของคน que แสดงออกในพฤติกรรมสังคมที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความใกล้ชิดและไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูล เช่น เข้าร่วมประชุมกับชาวบ้าน ร่วมงานลอยกระทง งานผ้าป่า และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกรณีที่เป็นเฉพาะกลุ่ม เช่น การประชุมประจำเดือนของโรงเรียน การสังเกตทั้งสองรูปแบบนี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำมาอธิบายถึงลักษณะ และปัจจัยในการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาได้

4. การสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นวิธีการสนทนาที่ใช้พลวัตรของกลุ่ม เป็นการกระตุ้นให้คนที่มาร่วมกันแสดงความคิดเห็น และทัศนะของตนเองออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจขณะสนทนากัน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การสนทนากลุ่มช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มครูของโรงเรียน คณะทำงานระดับพื้นที่ โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ภายหลังจากที่ได้ทำการสัมภาษณ์และสังเกตมาแล้วพอสมควร ทั้งนี้เพื่อให้ได้มีโอกาสสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการศึกษาและสามารถกำหนดประเด็นการสนทนาได้อย่างตรงประเด็นมากขึ้น ประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม เช่น ทัศนะของผู้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานระดับพื้นที่ โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทัศนะของครูกับการจัดการศึกษาโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ความเข้าใจของผู้บริหารโรงเรียน ครู ชาวบ้านเกี่ยวกับหลักการต่าง ๆ ของโครงการพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์ ฯลฯ

การรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตลอดระยะเวลา
ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2542 ดังนี้

ระยะแรก เป็นการเก็บข้อมูลภายนอกชุมชน ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีเก็บข้อมูลโดยการเข้าไป
พูดคุย สัมภาษณ์ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
จังหวัดลำปาง และอำเภอเกาะคา เพื่อให้เข้าใจถึงระบบการบริหารงานที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน
บ้านม่อนตะวันออก สัมภาษณ์บุคคลที่เคยร่วมเป็นคณะกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
กระทรวงศึกษาธิการ ในระดับจังหวัดลำปาง ตลอดจนศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่
เก็บรวบรวมไว้ที่จังหวัด สัมภาษณ์พัฒนาการอำเภอเกาะคา และการศึกษาเอกสาร กชช.2 ค
และ จปฐ. ข้อมูลตำบลนาแสงและหมู่บ้านม่อนตะวันออก เพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นมา
และหลักการต่าง ๆ และผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษา
ธิการมากขึ้น และสภาพทั่วไปของชุมชนม่อนตะวันออก ซึ่งใช้เวลาประมาณ 1 เดือน
(พฤษภาคม 2541)

ระยะต่อมา เป็นการเก็บข้อมูลภายในชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าไปแนะนำตัวเองและชี้แจง
วัตถุประสงค์ในการวิจัยให้กับผู้ใหญ่บ้านม่อนตะวันออก และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านม่อน
ตะวันออก ให้ผู้ใหญ่บ้านและอาจารย์ใหญ่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งให้บุคคลทั้งสองเป็น
ผู้แนะนำผู้วิจัยให้ไปพบผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อ ๆ ไป เช่น ผู้ใหญ่บ้านได้แนะนำให้ผู้วิจัยไปหา
พ่อหนานสม ซึ่งเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่เข้าใจประวัติของหมู่บ้านเป็นอย่างดี เป็นต้น
นอกจากการพูดคุย สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นรายบุคคลแล้ว ในช่วงนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้วิธีการ
สังเกตและการสนทนากลุ่มในการเก็บข้อมูลร่วมด้วย ประเด็นในการสนทนากลุ่มส่วนใหญ่
เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการทราบถึงความคิดเห็น ทิศนะของผู้ให้ข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ อย่าง
หลากหลาย นอกจากนี้การให้ผู้ให้ข้อมูลมารวมกลุ่มสนทนากันยังช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถ
ทบทวนถึงเรื่องราวที่ผ่านมาพร้อมกันได้ละเอียดและลึกซึ้งยิ่งขึ้น การเพิ่มเติมข้อมูลเมื่อ

ผู้วิจัยวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูล สรุปและเขียนรายงานตามกรอบการวิจัยแล้วได้พบว่ายังขาดรายละเอียดข้อมูลบางส่วน จึงได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมเป็นระยะตลอดช่วงของการเขียนรายงานการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์มากที่สุดซึ่งการเก็บข้อมูลในช่วงนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการดำเนินการประมาณ 11 เดือน (มิถุนายน 2541 - กุมภาพันธ์ 2542)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อที่จะอธิบายลักษณะการกระจายอำนาจการจัดการศึกษา และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจการจัดการศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาในปี พ.ศ. 2537 - พ.ศ. 2540 เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการที่โรงเรียนบ้านม่อนตะวันออกเข้าร่วมโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นโครงการทดลองนำร่องจัดการศึกษาแนวใหม่ ที่เน้นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษา โดยวิเคราะห์ถึงความคิดริเริ่ม บทบาทหน้าที่ อำนาจการตัดสินใจ และเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ทำให้โรงเรียนกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปยังชุมชน ภายหลังจากเก็บข้อมูลได้ในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ไปทำการวิเคราะห์ ตีความ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เช่น ความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันของข้อมูล หากไม่แน่ใจก็จะทำการตรวจสอบข้อมูลนั้นใหม่ เมื่อแน่ใจแล้วว่าได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนแล้ว จึงนำข้อมูลมาบันทึกแยกและจัดหมวดหมู่แล้วเขียนรายงานต่อไป